

ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΝΕΟΤΕΡΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Ν. Ε. Καραβιδάκης

Καθηγητής Μεσαιωνικής Ιστορίας
Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Η αρχαιότητα και ο Μεσαίωνας κατοικούσαν τα πνεύματα των ανθρώπων όσο ο παλιός κόσμος αναστατώνονταν από τα τέλη του 18ου αιώνα έως και την πρώτη εικοσαετία του 19ου. Κατοίκηση πολύπλοκη και κυρίως αντιφατική. Ο κλασικός κόσμος ήταν ταυτόχρονα ένα πολιτικό πρότυπο και μια εγκατάλειψη της πραγματικής ιστορίας την οποία ζούσαν οι άνθρωποι. Ένα πρότυπο της Δημοκρατίας ή των εθνών και μια άρνηση του ίδιου του ευρωπαϊκού παρόντος που, ωστόσο, αναζητούσε τη νέα του ενότητα στα πρότυπα, πολιτικά και αισθητικά, της αρχαιότητας.

Για τους Έλληνες διανοούμενους της εποχής – αλλά ήδη η χρήση της λέξης Έλληνες ήταν μια επανάσταση – η επιστροφή στην αρχαιότητα, που βέβαια περνούσε από την ανακάλυψη της και την επανενταξί της στο παρόν τους, αποτελούσε τη σίγουρη οδό για την έναρξη τους σ' αυτήν τη νέα Ευρώπη, που δεν ήταν πια φραγκική ή χριστιανική, αλλά αναβαπτισμένη στην αρχαιότητα. Ήταν το τέλος του οθωμανικού τους κόσμου, αυτής της περιέργης αρμονίας και αποδοχής μιας ξένης κατάκτησης που γινόταν στο όνομα του αυτοκρατορικού (βυζαντινού) παρελθόντος και με την ιδεολογική κάλυψη του κυριότερου θεσμού τους, της Εκκλησίας. Ήταν μια ρήξη, που χειρουργικά αφαιρούσε τον αρχαίο ελληνοισμό από τη βυζαντινή και μεταβυζαντινή του παράδοση, για να του δώσει μια άλλη, ιδρυτική αυτή τη φορά σημασία. Η διαδρομή της ανακάλυψης του αρχαίου ελληνοισμού ξεκίνησε από τα προεπαναστατικά χρόνια για να προχωρήσει προσδιορίζοντας τα χαρακτηριστήρα που η ελληνική διάνοηση ήθελε να δώσει στη δική της αρχαιότητα (άρθρο του κυρίου Γιώργου Τόλια).

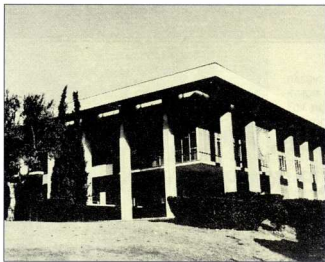
Θα συναντηθεί λίγο αργότερα με τις ευρωπαϊκές αναγνώσεις της τελευταίας, που έφεραν μαζί με τους ανταγωνισμούς τους οι γάλλοι και οι γερμανοί αρχιτέκτονες, κι αυτοί στην αναζήτηση μιας δικής τους αρχαιότητας, αισθητικής και ιδεολογικής, στη γραμμή μιας παράδοσης που είχε ίσως εγκαινιάσει η Αναγέννηση, αλλά κυρίως τα πολλά αρχαιολογικά ταξίδια των dilettanti του 18ου αιώνα και το πάθος για τα αρχαία μνημεία. Αρχισε έτσι το ταξίδι της νεότερης ελληνικής αρχιτεκτονικής και όχι μόνο, και της σχέσης της με τα αρχαία πρότυπα, που όσο όμως προχωρεί ο αιώνας εγκαταλείπει για να διευρύνει άλλους ορίζοντες, πιο αφαιρετικούς, όπως αυτούς της προϊστορίας (άρθρο του κυρίου François Loyer).

Το σύνολο θα αναδείξει μια πολύπλοκη σχέση του σύγχρονου ελληνοισμού με τους μελετητές του, που περνά από τη συμπάθεια στην αντιπάθεια, τις βίαιες αφαιρέσεις του παρόντος από το παρελθόν, πριν βρει στον 20ό πια αιώνα μια πιο κριτική στάση. Αν τη βρήκε ποτέ εντελώς (άρθρο της κυρίας Sophie Basch).

Αλλά η αρχαιότητα, αν ανέδειξε μια πολύπλοκη σχέση μεταξύ του ελληνοισμού και των μελετητών του, δεν έπαψε, όπως προαναφέραμε, να συντελεί, εξαπτίας της ιδεολογικής της χρήσης, και σε μια αμίγως ευρωπαϊκή αντίφαση. Στην Ευρώπη, η λατρεία της αρχαίου-

1. Γυναικεία μορφή στον τύπο των αρχαίων αγαλμάτων.
Από το ταφικό μνημείο Στ. Κ. Πρωίου. Νεκροταφείο της Ερμούπολης, Σύρος.

2. Η προεδρία των ΗΠΑ στην Αθήνα, έργο του Walter Gropius, 1963.

πτας είχε απλώσει ένα πέπλο στην ίδια την ευρωπαϊκή ιστορία. Τα μεσαιωνικά μνημεία είχαν σχεδόν εγκαταλειφθεί και πλήθος αρχείων ή μεσαιωνικών χειρογράφων χάνονταν ή λησμονούνταν στα αρχαιοφυλακεία. Τέλος, μια επαναστατική διάθεση που είχε ξεκινήσει από τον Διαφωτισμό, καταδίκαζε το παρελθόν εξαιτίας της ρήξης της με το παρόν. Η μεγάλη Επανάσταση, οι πόλεμοι, η Τρομοκρατία οδήγησαν, ωστόσο, πολλούς διαανοούμενους –χωρίς πάντα να απορρίπτουν τα κεκτημένα της Επανάστασης ή αυτά του Διαφωτισμού– να αναθεωρήσουν αυτή τη ρήξη με το παρελθόν. Το αποτέλεσμα ήταν να γεννηθεί ένα νέο ρεύμα σκέψης, όχι άσχετο με το ρομαντισμό, που θα επικρατήσει σχεδόν ως τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, επικεντρωμένο στη συγκέντρωση και τη φύλαξη των ιστορικών τεκμηρίων του παρελθόντος, στη συστηματική μελέτη τους, στη δημοσίευσή τους. Τα έθνη πια, όσο προχωρούσε ο 19ος αιώνας, χρειαζόνταν μια νομιμοποιητική ιστορία, την οποία αναζήτησαν στις μεσαιωνικές τους καταβολές. Δεν είχε έρθει, με ελάχιστες γαλλικές εξαιρέσεις, ακόμα η ώρα της κοινωνικής ιστορίας. Ανάμεσα στα τεκμήρια του μεσαιωνικού παρελθόντος, κυρίαρχη θέση πήραν τα αρχαιολογικά. Ξεχωρίζοντας τη μελέτη τους από την ιστορία της τέχνης, οι επιστήμονες του 19ου αιώνα επιδόθηκαν πρώτα στην καταγραφή τους –συνεχίζοντας κατά τα άλλα προσπάθειες που είχαν ξεκινήσει παλαιότερα και με άλλες ιδεολογικές αφηγήσεις–, στη συνέχεια στη μορφολογική μελέτη τους. Τίποτα δεν παραμελήθηκε από τα μνημεία: καθεδρικοί ναοί, κάστρα, βιτρό, γλυπτική, εικόνες, αντικείμενα της καθημερινής ζωής, κατοικίες. Αλλά ήταν η εποχή του μνημείου και όχι αυτή του περιβάλλοντος της παραγωγής του (άρθρο μας και άρθρο της κυρίας Ρίκας Μπενβενίστη).

Η τελευταία θα είναι μια κατάκτηση του 20ού αιώνα. Σ' αυτήν, άλλωστε, θα βοηθήσει μια από τις σοβαρές εξελίξεις στην αρχαιολογία, που οφείλεται στην έννοια του υλικού βίου και της ιστορίας του, η οποία βεβαία δεν θα μπορούσε να μην περιλάβει ό,τι μαρτυρούσε τους τρόπους παραγωγής. Γεννήθηκε έτσι ένας πολύπλοκος κλάδος, γνωστός με τον κάπως γενικό όρο «βιομηχανική αρχαιολογία», που θα κυριαρχήσει τον 20ό αιώνα, διεκρινώντας διαρκώς τις έννοιές της και αντιμετώπιζοντας συχνά δυσεπίλυτα προ-

βλήματα. Οι εφαρμογές του στην Ελλάδα, που περνούν, ωστόσο, από πολλές δυσκολίες, τόσο θεσμικές όσο και εννοιολογικές, εμπλούτισαν αφενός την έννοια της μνημειακής κληρονομιάς, αλλά αφετέρου άνοιξαν οριστικά το δρόμο για τη μελέτη του υλικού βίου, που βεβαία κινητοποιεί σήμερα και άλλες συναφείς ειδικότητες και κυρίως την ιστορία (των τεχνικών και της οικονομίας), την εθνολογία και την ανθρωπολογία, αναδεικνύοντας αυτόν τον κλάδο σε ολιστικό (άρθρο της κυρίας Χριστίνας Αγραντώνη και άρθρο της κυρίας Ασπασίας Λούβη-Κίζη). Συντέλεσε, όμως, ουσιαστικά στη διεύρυνση του αρχαιολογικού στοχασμού, αφού μετατόπισε το ενδιαφέρον από τη μνημειακή συντήρηση στο σύνολο των διαδικασιών της παραγωγής, μετατόπιση που δεν αφήνει αδιάφορη τη σύνολη αρχαιολογική παραγωγή (άρθρο της κυρίας Marie-Laure Portal).

Κλείνοντας θα επιμεινουμε στο κύριο χαρακτηριστικό όλων των παραπάνω εξελίξεων. Η αρχαιολογία μεταποτίστηκε από τις έννοιες της αισθητικής και των προτύπων της αρχαιότητας, που τόσο είχε αγαπήσει ο κλασικισμός, σε μια επανεκτίμηση του συνολικού ιστορικού μνημείου, επαναφέροντας έτσι στο επίκεντρο των ερευνητικών της πεδίων και άλλες εποχές και επανεκτιμώντας με πιο στοχαστικό τρόπο την αρχαιότητα, για να επεκταίνει στη συνέχεια τα ενδιαφέροντά της τόσο σε άλλους τομείς του μνημειακού όσο και στο γενικό περιβάλλον παραγωγής και νοηματοδότησης των μνημείων.

3. Ν. Εγγονόπουλος, «Ποιητής και Μούσα», λάδι σε μουσαμά, 140 x 105 εκ., 1938. Αθήνα, ιδιωτική συλλογή.